

***Унікальна культурна
спадщина Рівненщини:
ремесла та промисли***

- З давніх часів **ремесла та промисли** становили потужну систему життєзабезпечення традиційного суспільства. Люди навчилися виготовляти необхідні їм у повсякденні речі з навколишніх матеріалів.
- Особливості фізико-географічного розташування України, зокрема Рівненщини, наявність у достатній кількості природних ресурсів виробництва сприяли виникненню різноманітних занять.

Ремесло на Поліссі

- У народному мистецтві Українського Полісся не лише відчувається подих глибокої старовини, а й зберігається вивірена віками гармонія між красивим і корисним.
- Це мистецтво у цілому творчо не ушкоджене і не спотворене ні міською модою, ні міщанським прикрашенням, ні втручанням замовників.
- Його традиції нині живуть і розвиваються у різних видах суто народної творчості:
- у ткацтві,
- килимарстві,
- декоративних розписах.

Ткацтво

- Ткацтво було важливим ремеслом кожної української сім'ї – виготовляли полотно, рушники, хустки, налавники, доріжки, килими.
- Основним матеріалом для ткацтва були: *льон, коноплі та вовна*. Українські ткачі працювали на верстатах двох типів: вертикальних («кросна», «розбої») і горизонтальних.
- Оздоблювали вироби *геометризовані орнаменти*: поперечні смуги, ромби, зірки, розетки, стилізовані зображення квітів, птахів.

Поліське ткацтво,
Музей Івана Гончара

Ромбовидні мотиви це символ зерна, родючості.
Хвилясті та ламані лінії означають хвилю, пульс серця;
рівні лінії – плин часу, спокою, безмежності.

До ряду *зооморфних мотивів* належать «волове око», «гусочки», «собачки», «кролики», «рачки», «метелики».
«Птахами» і «зміями» називають навіть такі мотиви, які часто далекі або й не схожі на натуральні форми.

Килимарство

це стародавній художній промисел, широко поширений по всьому світу. Ручне килимарство існує з тих часів, коли люди навчилися виробляти пряжу і тканини з волокнистих матеріалів. Батьківщиною килимарства вважається Персія.

Літописні джерела свідчать про розквіт цього ремесла в Київській Русі в другій половині X-XII ст. У XV-XVII ст. і особливо у XVIII ст. килими вже виготовляли в багатьох поміщицьких майстернях, килимарських цехах, мануфактурах і фабриках Поділля, Волині, Галичини.

Виділяють *килимарство* і на території Полісся.

У ткацтві Полісся переважають смугасті композиції. Це різної ширини та чергування прості й складні смуги, утворені рядками різноманітних орнаментів – від барвистих смуг рядків крапок і рисок до складніших за силуетом і фактурою.

Плетіння

- **Плетіння** - кустарний промисел з виготовлення господарсько-побутових та художніх виробів з різноманітної еластичної сировини.
- На Україні має багаті й давні традиції, особливо на Поліссі.
- Як сировину для плетіння використовували лозу, кору певних дерев, насамперед молоді липи (*лико*) та берези (*береста*, *луб*), верболоз, хвойну та дубову скіпку, коріння ялини, сосни тощо. Із *дранки* - тонких фанероподібних дощечок, які відщеплювали від товстих колод, ретельно обстругували і розпарювали у печі, гнули коробки для сівки - *сіяники*.
- З вузьких і тонких смужок дранки, дуба, лика плели різноманітні кошелі та кошики. Останні часто робили із лози з корою (так зване *сіре плетіння*). Способом плетіння виконували стіни клунь, хлівів та кошар, живоплоти тощо.
- З лози та інших матеріалів плели рибальське знаряддя.

• **Бондарство** - вид деревообробного промислу, пов'язаний з виготовленням місткостей - бочок, діжок, барил, цебер тощо. Порівняно з теслярством та іншими деревообробними промислами бондарство на Україні поширилося пізніше, проте швидко набуло значного розвитку, особливо на Поліссі.

Українські бондарі добре розумілися на різних сортах дерева і добирали їх конкретно для кожного виробу. Зокрема, ті, що призначалися для рідин, виготовлялися з твердого дерева, **звичайно дуба**. Асортимент бондарських виробів був широким і різноманітним. Це ремесло вимагало неабияких навичок і майстерності. *Наприклад*, прорізання пазів у клепах (так званих *уторів*) при вставлянні днищ було досить складною технічною операцією. Те ж стосується і скріплювання клепок дерев'яними або залізними обручами. Крім звичайного столярного інструмента, бондарі користувалися **уторником** (кривим стругом), **розмірячем**, **шерхебелем**. Володіли вони й початками геометрії: зокрема, радіус дна діжки обчислювали шляхом поділу величини її окружності на шість.

• **Гутництво** - виготовлення скла і виробів з нього. Значного розвитку набуло ще за часів Київської Русі. Районами найбільшого поширення гутництва на Україні були Чернігівське, Київське і Волинське Полісся, оскільки для виготовлення скла потрібний поташ, який добували, спалюючи дерево, а також кварцовий пісок, крейда і вапно, що залягали на цій території. Починаючи з XVI ст. на Поліссі, а також Слобожанщині, Поділлі, Буковині, Галичині з'явилася значна кількість невеликих підприємств — *гут*, на яких виробляли скло. Ремісники-скляри виготовляли різноманітні сорти "простого", зеленого, синього, димчастого скла, а також кришталі, віконне й лампове скло, кухонний, горілко-винний посуд (*пляшки, баклаги, штофи, чарки, стакани*), тарілі й тарілки, вази тощо. Виплавляли скло у спеціальних печах, що мали декілька вогнетривких посудів — *донниць*. Деякі вироби, особливо фігурний посуд у вигляді ведмедиків, зайців тощо, розписували олійними фарбами.

Традиції виготовлення художнього скла зберігаються й донині у кількох містах України, зокрема в Києві та Львові, де працюють спеціальні фабрики. Гутництво продовжує існувати як один із видів народного декоративно-прикладного мистецтва. Водночас на місці деяких колишніх гут розвинулося сучасне скляне виробництво.

- **Стельмаство** - деревообробний промисел, пов'язаний з виготовленням транспортних засобів - *возів і саней*, а також *коліс, полоззя, дуг* тощо. Крім традиційного столярного інструмента, стельмахи широко користувалися вже згаданою *коловороткою* (звичайно при виготовленні округлих ступиць).

- Специфіка стельмаства полягала й у тому, що матеріал для гнуття ободів, дуг, полоззя заздалегідь розпарювали у спеціальному *приміщенні - парні*. Воно являло собою невелику зрубну землянку з подвійними засипаними піском стінами, піччю, над якою встановлювався чан з водою, димарем, а також отвором для виходу пари. Відомий був і давніший різновид парні: так звана *суха парня* - неглибока яма з вогнищем, що курилося, покрита дерном, зверху якого клали підібраний для гнуття матеріал.

• **Столярство** - вид деревообробного промислу; виготовлення хатнього начиння - *лав, ослонів, скринь, столів, табуреток та стільців, мисників, ліжок*, а також *віконних рам та рамок для вуликів, дерев'яних частин борін та плугів* тощо.

Мистецтво багатьох українських столярів досягало справжньої віртуозності. Велика увага приділялася оздобленню виробів дерев'яними *роzetками, хрестами, квітками* та іншими візерунками.

Особливо ретельно ставилися столяри до орнаментування скринь, що призначалися для зберігання посагу і стояли в хаті на чільному місці.

Художнє різьблення

- Художнім різьбленням по дереву славилися стародавні слов'яни ще в XI столітті. Найвищого рівня в Україні різьблення досягло у XVIII-XIX столітті. Ним оздоблювали деталі будівель: одвірки, балки, наличники, віконниці. Особливу увагу різьбярі приділяли сволоку. Оздоблювали також предмети побутового і господарського призначення: скрині, столи, ліжка, полички, мисники; придорожні хрести, чумацькі мажі, сани.

Бортничество

- **Бортництво** – це традиційний вид народних промислів, лісова форма пасічництва. Для добування меду бортники спершу утримували бджіл у природних або штучних дуплах дерев, пізніше – у спеціально виготовлених колодних вуликах, які підвішувалися до лісових дерев або розташовувалися в садибах.

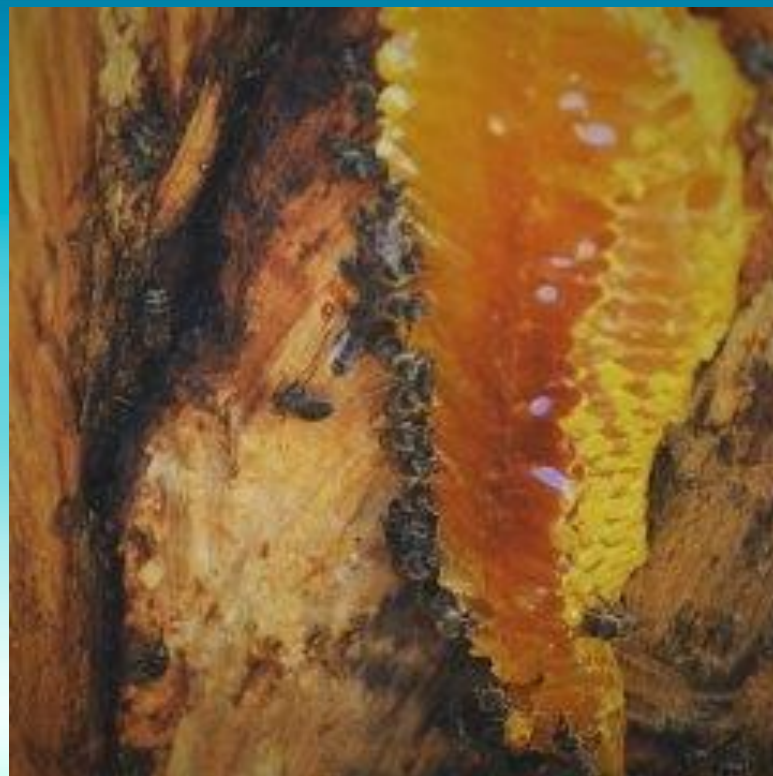
Значення в системі господарських практик бортництво (як вид традиційного промислу) зберігало до другої чверті ХХ століття в Поліському регіоні. До призупинення бортного промислу на Поліссі призвели меліоративні роботи радянських часів, внаслідок яких осушувалися та заростали лісом болотяні прогалини з великими масивами медоносних рослин (насамперед вересу)

- Проте в деяких поліських селах досі займаються цим промислом. Так, дослідники зафіксували бортні дерева майже в кожному селі північної частини Рокитнівського району Рівненської області (села Глинне, Познань, Вежиця та інші).

- У Поліському регіоні сьогодні працюють близько 100 спадкових бортників. Сьогодні ареал поширення бортництва охоплює Зарічнянський, Володимирецький, Дубровицький, Сарненський, Березнівський, Рокитнівський райони Рівненської області

- Є два види бортництва: розведення рою у зрізаній колоді або безпосередньо у живому дереві. Мед звідти видобувається раз на рік - 21 вересня, на Пречисту. Вгадати завчасно, буде врожай чи ні - не можна.

- Робота починається ще навесні - з так званого заманювання бджіл. У борти кладуть трави, мед чи цукор, щоб бджоли краще прилітали. Туди бджоли більш охоче заселяються, ніж у соти.

- З'ясувалося, сьогодні для видобування меду з бортів використовують такі самі інструменти, як і тисячу років тому.
- Вулики традиційно виготовляли з колод різних дерев. Найкраще для справи слугує сосна та дуб. З дерева видовбують внутрішню частину колоди. Раніше їх вішували високо, аби ніякі крадії не забрали мед. Тож для того, щоб піднятися на дерево, бджоляр використовував *жень (плетені зі шкіри оленя канати)* завдовжки 25-30 метрів. До мотузки прикріплювали *сідало* (лавку), на яку сідає пасічник, та крюк, яким можна зачепитися за дерево. Мед бортник складає у спеціальну коробку - *лазбень*.
- Сьогодні до дерев почали приставляти ще й драбини. Для обкурювання бджіл використовували курель.

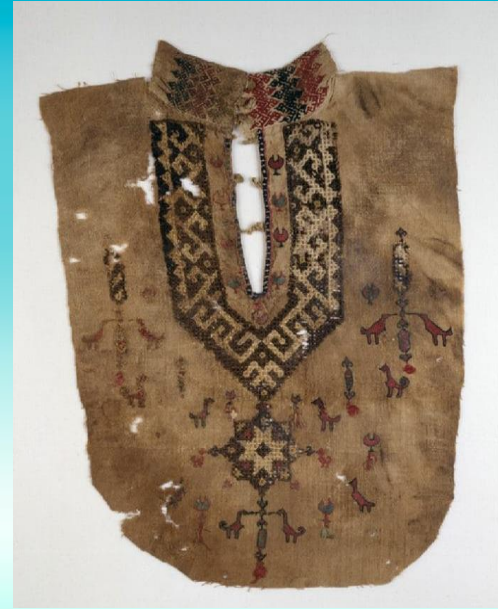
- Бортництво мало значний вплив на духовну культуру Полісся. Продукти бджільництва використовувалися в багатьох ритуалах родинних та календарних обрядів. З бортництвом пов'язана професійна термінологія, прозові та поетичні фольклорні тексти - пісні (веснянки, колядки, щедрівки, весільні), магичні замовляння, перекази.

Майстерка з геометричної вишивки

Історія української вишивки

Цікаво, що перші вишивки на території України з'явилися ще за скіфів. Археологічні розкопки підтверджують, що знайдені на Черкащині фігурки чоловіків, створені ще у VI столітті, в своєму оздобленні мають не тільки структурні особливості українського одягу XVIII-XIX століть, а й елементи давнього орнаменту. Про той же орнамент розповідав і арабський мандрівник у своїх описах русів, які датуються X століттям. Тому варто схилитися перед цим феноменом, що пройшов через стільки століть і повернувся до сучасних жителів нашої Неньки.

- **Вишивка** - це і оздоблення одягу, і весільні рушники, і елементи, покликані прикрасити оселю: скатертини, фіранки, покривала тощо.

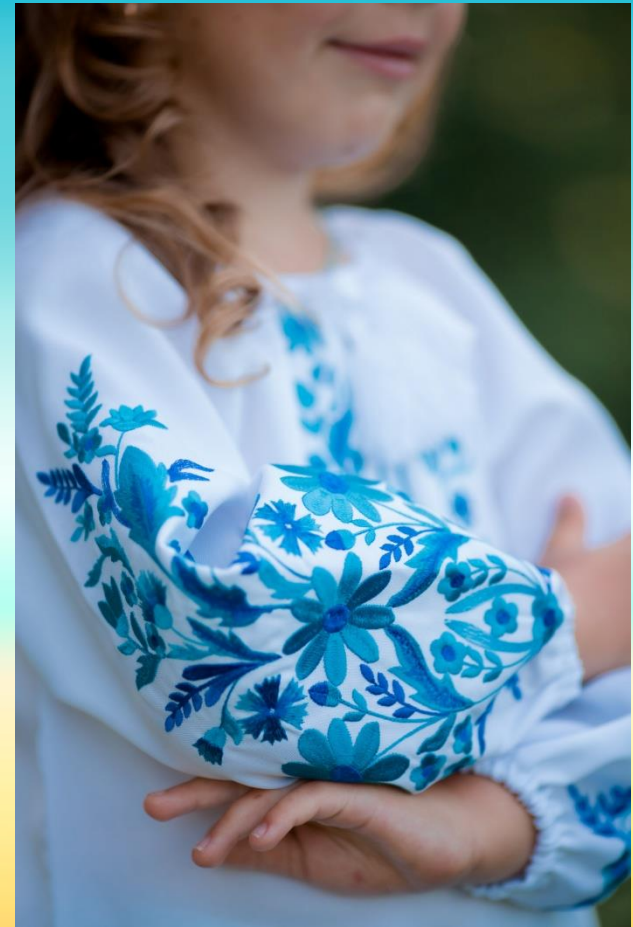
Види орнаменту та регіональний вплив на різноманіття візерунків у шитві пращурів

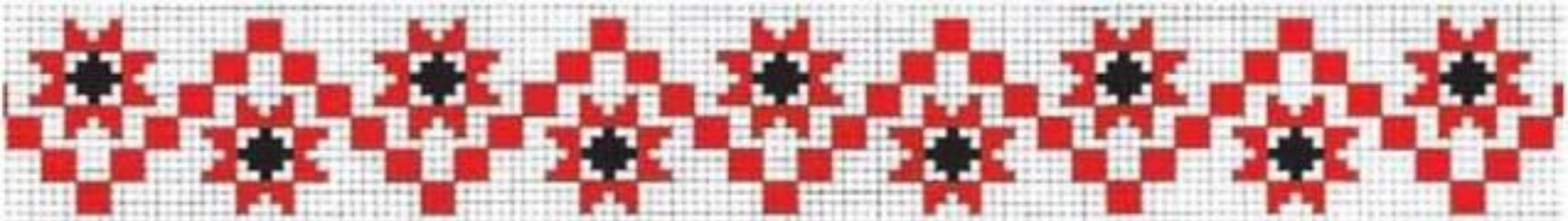
- Перш за все варто зазначити, що більшість мотивів для орнаменту українцям подарувала сама матінка-природа. Але тим, що всю природу зобразити за допомогою голки і нитки неможливо, визначають основні інтерпретації візерунків, які містять той чи інший елемент з широким смисловим навантаженням. Перш за все це геометричний (Гуцульщина, Поділля, Полтава) та рослинний (Буковина, Волинь, Поділля, Побужжя) орнаменти.

У зразках, створених переважно майстринями Північної Буковини, зустрічаються зображення людей і тварин (**зооморфний та антропоморфний** види). Хоча така регіональна прив'язка не є остаточною: відомо, що по всій території України були розповсюджені весільні рушники з вишитими птахами і навіть символічно зображеними молодятами.

Значно пізніше, з налагодженням комунікації між регіонами і розвитком торгівлі, народився **комбінований орнамент**, який поєднує всі традиційні види в одне ціле. Він, до речі, є дуже поширеним у роботах сучасних майстрів.

Геометричний

Рослинний

Зооморфний

Антропоморфний

Символізм кольорів у вишивці давніх українців

Найпоширеніші та найбільш шановані давніми українцями кольори – червоний та чорний. Вони вважалися магічними.

- **Червоний** свідчив про життєдайну енергію сонця, кохання, радість землі.
- **Чорний** – в жодному разі не колір смерті чи жалоби, як ми звикли вважати, швидше навпаки: пращури наділяли його магією життєвої сили рідної землі, він уособлював безліч таємних знаків і закликів до родючого ґрунту, що забезпечував урожай і достаток.

Відповідно, дослідники вважають, що **білий** колір символізує світло і високодуховність, **синій** – холод і воду (є дуже часто антиподом червоному), **жовтий** – відображає свободу і щастя. Щодо **зеленого** кольору, то він є найулюбленішим серед українців після чорного і червоного. Він символізує ріст і розвиток, прагнення життя і молоді, дуже силу. **Коричневий** у вишивці ототожнюється із засіяною ріллею, а **сірий** – з рівновагою та здійсненням бажань.

- Візерунків для вишиванок є безліч, зважаючи на те, що кожен регіон мав свої особливості в оздобленні сорочок. Редакція LifeStyle 24 зібрала найпопулярніші орнаменти українських вишиванок.

Квадрат

Благополуччя, мир, достаток; земне поле

Ромб

Союз сонця і землі, плодючість

Ромб із крапкою

посередині – засіяне поле

Коло

Символ сонця, божественна енергія,
безперервність буття і вічність

Рослинний мотив

Чистота, процвітання роду та життя

Калина

Любов, багатство, краса; материнство
(кущ – мати, ягоди – дітвора).

Гілки дуба

На чоловічих сорочках прообраз Перуна

Виноград

Сімейне щастя

Квіти маку

Захисник від злого ока

Дерево життя

Краса, молодість, оновлення душі і тіла;
безсмертя, відродження після смерті,
родючість

Серце

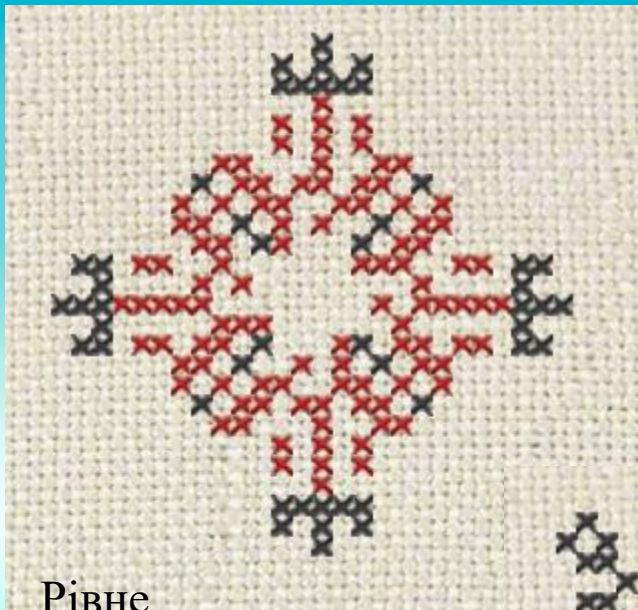
Символ переважно на весільних
сукнях для щасливого сімейного життя

Зорі

Складені у форму Алатир – зв'язок людини
з космосом; оберіг від зла і негативу,
захищає від хвороб і безсилля

Вишивка – код української нації

Рівне

Україна

Свобода

- Щороку третього четверга травня відзначається Всесвітній день вишиванки. Це справжнє свято, яке спалахує розмаїттям кольорів. Воно покликане зберегти споконвічні народні традиції створення та носіння етнічного вишитого українського одягу. У цей день в кожному куточку Землі українці надягають свої найкрасивіші вишиті сорочки, заявляючи усьому світові, що вони – представники українського народу, який був, є і завжди буде і що українську історію, культуру, українську душу не знищити нікому.

Майстерка

з автентичного танцю «Картопля»

Український народний танець
«*Картопля*», або
«*Плескач*», виконують у парі.

Під час його
виконання танцівники й
танцівниці ритмічно
плескають у долоні. Тому
його й називають «*Плескач*».

